

MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Kamalova Raxima Abdullayevna

Namangan viloyat Namangan shahar 15-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishning psixologik va pedagogik omillari tahlil qilingan. Ijtimoiy faollikning shaxs rivojlanishidagi o'rnini, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi oila, maktab, tengdoshlar muhiti hamda ijtimoiy munosabatlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, bolalarda tashabbuskorlik, jamoada ishlash ko'nikmalari, fuqarolik mas'uliyati, muloqot madaniyati va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishning samarali usullari bayon etilgan. Maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida ijtimoiy faollikni qo'llab-quvvatlash, bolalarning jamiyat hayotidagi ishtirokini kuchaytirish hamda ularning shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiluvchi omillar ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: psixologik xizmat, konflikt, konfliktologiya, profilaktika, psixologik diagnostika, korreksion ishlar, psixologik maslahat, muloqot madaniyati, o'quvchi shaxsi, pedagogik hamkorlik, ota-onalar bilan hamkorlik, ijtimoiy-psixologik muhit, stress, emotsional barqarorlik, nizolarni boshqarish, psixologik qo'llab-quvvatlash.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida jamiyat taraqqiyoti har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor va ijtimoiy faol yoshlarni tarbiyalashni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy faollikni shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy faollik shaxsning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi, o'z fikrini erkin ifoda etishi, jamoa bilan samarali hamkorlik qilishi va ijtimoiy mas'uliyatni his etishi bilan tavsiflanadi. Mazkur sifatlarning bolalik davridan boshlab shakllanishi kelajakda barkamol, faol va mas'uliyatli shaxsni voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktab yoshi bolalarning shaxs sifatida shakllanishi, dunyoqarashi kengayishi va ijtimoiy munosabatlar tizimiga faol kirib borishi bilan xarakterlanadi. Aynan shu davrda bolalarda jamoadagi o'rnini, o'zaro munosabatlarni yo'lga qo'yish, hamkorlik qilish va ijtimoiy me'yorlarga rioya etish kabi muhim ko'nikmalar rivojlanadi. Ijtimoiy faollikning shakllanishi esa bolaning o'z imkoniyatlarini namoyon etishi, tashabbus ko'rsatishi va jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi. Ijtimoiy faollik murakkab psixologik va ijtimoiy-pedagogik hodisa bo'lib, uning rivojlanishiga turli

omillar ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, oila bolada ijtimoiy faollikning dastlabki poydevorini yaratadi. Ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvi, oiladagi muloqot madaniyati va bolaga bo'lgan munosabat uning tashabbuskorligi hamda ijtimoiy faolligining rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shuningdek, maktab muhiti, pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi, sinfdoshlar bilan munosabatlar va turli jamoaviy faoliyatlar ham bolalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishda muhim omillar hisoblanadi.

Maktabda tashkil etiladigan ta'limiy va tarbiyaviy tadbirlar, turli tanlovlar, loyihalar, to'garaklar hamda jamoat ishlarida ishtirok etish bolalarning ijtimoiy tajribasini boyitadi. Bunday faoliyatlar orqali o'quvchilar muloqot qilish, fikr almashish, muammolarni birgalikda hal etish va jamoa manfaatlarini hisobga olish ko'nikmalarini egallaydilar. Natijada ularda liderlik qobiliyatlari, mas'uliyat hissi va fuqarolik pozitsiyasi shakllanib boradi. Psixologik jihatdan ijtimoiy faollik shaxsning motivatsiyasi, qiziqishlari, ehtiyojlari va o'ziga bo'lgan ishonchi bilan chambarchas bog'liqdir. O'z imkoniyatlariga ishongan, mustaqil fikrlay oladigan va o'z maqsadlariga ega bo'lgan bolalar odatda ijtimoiy hayotda faolroq bo'ladilar. Shu sababli ta'lim-tarbiya jarayonida bolalarning ijobiy motivatsiyasini qo'llab-quvvatlash, ularning tashabbuslarini rag'batlantirish va muvaffaqiyatlarini e'tirof etish muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda yosh avlodni vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati, ijtimoiy faollik va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu esa maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirishning ilmiy asoslarini chuqur o'rganish va amaliyotga samarali tatbiq etishni taqozo etadi.

Asosiy qism

Ijtimoiy faollik shaxsning jamiyat hayotida ongli va faol ishtirok etishi, atrofdagi voqea-hodisalarga befarq bo'lmasligi, jamoa manfaatlarini tushunishi hamda o'z imkoniyatlarini ijtimoiy foydali faoliyatga yo'naltira olishi bilan tavsiflanadi. Maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy faollikning shakllanishi ularning shaxs sifatida kamol topishi, fuqarolik pozitsiyasining rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuvda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayon murakkab bo'lib, unga turli psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Bolalarda ijtimoiy faollikning shakllanishida oila birlamchi va eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Oila bolaning ilk ijtimoiylashuv muhiti bo'lib, unda shaxsning asosiy qadriyatlari, xulq-atvor me'yorlari va jamiyatga munosabati shakllanadi. Ota-onalarning bolaga bo'lgan e'tibori, uning fikriga hurmat bilan yondashishi, mustaqil qaror qabul qilishiga imkon yaratishi hamda oilaviy masalalarda ishtirok etishiga sharoit yaratishi bolada tashabbuskorlik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Aksincha, bolaning fikri inobatga olinmaydigan yoki haddan tashqari nazorat ostida tarbiyalanadigan oilalarda ijtimoiy faollikning rivojlanishi qiyinlashishi mumkin. Maktab ham bolalarda ijtimoiy faollikni

shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy institutlardan biridir. Ta'lim muassasasida o'quvchilar nafaqat bilim oladilar, balki turli ijtimoiy munosabatlarga kirishadilar, jamoada ishlashni o'rganadilar va o'z qobiliyatlarini namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish, guruhlarda ishlash, bahs-munozaralar tashkil etish va loyiha faoliyatini yo'lga qo'yish o'quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunday faoliyatlar bolalarda erkin fikrlash, tashabbus ko'rsatish va jamoa bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Pedagog shaxsi ham ijtimoiy faollikning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. O'qituvchining o'quvchilarga nisbatan adolatli munosabati, ularni qo'llab-quvvatlashi va rag'batlantirishi bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi. O'quvchilarning har qanday ijobiy tashabbuslarini e'tirof etish va ularni turli tadbirlarga jalb qilish orqali pedagog ularning ijtimoiy faolligini rivojlantirishi mumkin. O'qituvchi o'zi ham faol, ijodkor va tashabbuskor bo'lsa, o'quvchilar uchun ijobiy namuna vazifasini bajaradi.

Tengdoshlar jamoasi bolalarning ijtimoiy faolligiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Maktab yoshidagi bolalar uchun tengdoshlar bilan muloqot qilish va jamoada o'z o'rnini topish muhim ehtiyoj hisoblanadi. Sinf jamoasidagi ijobiy psixologik muhit, o'zaro hurmat va hamkorlik bolalarning ijtimoiy faolligini rag'batlantiradi. Jamoaviy tadbirlar, sport musobaqalari, ijodiy tanlovlar va ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish o'quvchilarning liderlik qobiliyatlari, mas'uliyat hissi va tashabbuskorligini rivojlantiradi. Ijtimoiy faollikning shakllanishida bolaning individual-psixologik xususiyatlari ham muhim o'rin tutadi. Har bir bolaning temperament tipi, qiziqishlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari turlicha bo'ladi. O'ziga ishongan, muloqotga kirishuvchan va faol bolalar odatda jamoat ishlarida faolroq qatnashadilar. Shu bilan birga, tortinchoq yoki o'ziga ishonchi past bo'lgan bolalarda ham ijtimoiy faollikni rivojlantirish mumkin. Buning uchun ularga psixologik yordam ko'rsatish, kichik muvaffaqiyatlarga erishish imkoniyatini yaratish va ijobiy rag'batlantirish muhimdir.

Bolalarda ijtimoiy faollikni shakllantirishda motivatsiyaning o'rni ham katta. Motivatsiya shaxsni muayyan faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar yig'indisidir. O'quvchilarda ijtimoiy faoliyatga nisbatan qiziqish uyg'otish, ularning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va erishgan natijalarini e'tirof etish ijtimoiy faollikni oshiradi. O'z mehnatining natijasini ko'ra olgan va jamiyat uchun foydali ish qilayotganini his etgan bolalarda faol fuqarolik pozitsiyasi shakllanib boradi. Maktabdan tashqari faoliyatlar ham ijtimoiy faollikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Turli to'garaklar, sport seksiyalari, yoshlar tashkilotlari, volontyorlik faoliyati va madaniy tadbirlar bolalarning qiziqishlarini rivojlantirish bilan birga, ularning ijtimoiy tajribasini ham boyitadi. Bunday faoliyatlar orqali o'quvchilar yangi insonlar bilan muloqot qilish, jamoada ishlash va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishni o'rganadilar.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy faollikni shakllantirish ularning har tomonlama barkamol shaxs bo‘lib voyaga yetishida muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy faollik bolaning jamiyat hayotida faol ishtirok etishi, o‘z fikrini erkin ifoda etishi, jamoa bilan samarali hamkorlik qilishi va ijtimoiy mas’uliyatni his etishida namoyon bo‘ladi. Ushbu sifatlarning rivojlanishi nafaqat shaxsiy kamolot, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy faollikning shakllanishiga oila, maktab, tengdoshlar jamoasi, pedagoglar, psixologik xizmat va ijtimoiy muhit kabi omillar bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, oiladagi sog‘lom tarbiyaviy muhit, maktabdagi samarali ta’lim-tarbiya jarayoni va o‘quvchilarning jamoaviy faoliyatga faol jalb etilishi ularda tashabbuskorlik, liderlik, mas’uliyat va hamkorlik ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, bolalarning qiziqishlari va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan turli loyihalar, tanlovlar, to‘garaklar va ijtimoiy tadbirlar ularning ijtimoiy tajribasini boyitadi hamda jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglashiga yordam beradi. Psixologik qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish esa bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlab, ijtimoiy faolligini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. Internet ma’lumotlari